

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

ანყურის საეპისკოპოსო

ანყურის საეპისკოპოსო, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და დიდი საეპისკოპოსო ფეოდალურ საქართველოში. სავარაუდოა, რომ იგი შეიქმნა V ს-ში. 506 დვინის საეკლ. კრებას უკვე 24 ქართველი მღვდელმთავარი ესწრებოდა, რ-თა შორის მეცნიერები ვარაუდობენ მანყვერელსაც.

მანყვერლები აქტიურად იყვნენ ჩაბმული როგორც საეკლესიო, ისე შინაპოლიტ. ცხოვრებაში (იხ. გიორგი მანყვერელი, ეფრემ მანყვერელი).

ანყურის საყდარი მსხვილი მინათმფლობელი იყო. ჟამთააღმწერლის ცნობით, XIII ს. II ნახევარში საქართველოში მთავრობის მიერ საეკლ. მამულების მიტაცების დროს განსაკუთრებით დაზარალებულა ანყურის საყდარი. კათოლიკოსისა და ნიკოლოზ მანყვერლის მხილებებს არავინ უგდებდა ყურს. აღდგომისწინა დღეს მომხდარა მინისძვრა, რ-საც ანყურისა და მცხეთის საყდრები დაუქცევია.

სხვა მამამთავართა შორის მანყვერლის უპირატესობა დადასტურებულია XIII და XIV სს. საერო საკანონმდებლო ძეგლებში: „განგება დარბაზობისა“ და „გარიგება ხელმწიფის კარისა“. პირველში ქართველ მღვდელმთავრებს შორის ანყურის ეპისკოპოსს მეხუთე ადგილი უკავია, მეორეში კი, სამხრ. საქართველოს ეპისკოპოსებში იგი მეორე ადგილზეა იმხნელის შემდეგ.

ჯერ კიდევ ადრეც და განსაკუთრებით ოსმალთა გაძლიერების შემდეგ, XIV-XV სს-იდან, ანტიოქიის პატრიარქს არაერთგზის გამოუგზავნია თავისი ხალხი საქართველოში შესანყურის მისაღებად. საბუთებიდან ჩანს, რომ ისინი ათაბაგების გულის მოსაგებად

სეპარატისტულ განწყობილებას აღვივებდნენ და საათაბაგოს ეპისკოპოსებს ქართლის კათოლიკოსისადმი ურჩობისაკენ უბიძგებდნენ. ეს კარგად ჩანს 1414 - 26 დაწერულ გერასიმე მანყვერლის ერთგულების წიგნში ქართლის კათოლიკოს მიქაელისადმი. აქ აწყურის ეპისკოპოსი პირობას დებს, რომ იგი მარადჟამს მეფისა და კათოლიკოსის მლოცველ-მომხსენებელი იქნება ისევე, როგორც ძველად; არ მოიხსენიებს ანტიოქიის პატრიარქს და არც მისგან გამოგზავნილ კაცს შეიწყნარებს; კათოლიკოსის გარეშე არც ვარძიის დიაკონს აკურთხებს და არც საფარის სამწყსოს; კათოლიკოსის მიერ დალოცვილი ან შეჩვენებული, ასევე დარჩება მანყვერლისგანაც.

XV ს. II ნახევრიდან ყვარყვარე II ათაბაგმა თავისი სამთავროს ეკლესიურად გამოყოფაც მოინდომა ქართლის კათოლიკოსისაგან. მან მიიმხრო საერო თუ სას. წრეების უმაღლესი წარმომადგენლები, მიაღწია იმას, რომ სასურველ ეპისკოპოსებს თვითონ სვამდა და მანყვერლობასაც თვით სთავაზობდა რომელიმე მათგანს. ათაბაგის გამთიშველ საეკლ. პოლიტიკას წინ აღუდგა ქართლის კათოლიკოსი დავითი. იგი მივიდა სამცხეს, საფარის მონასტერთან (აქ იყო ათაბაგების რეზიდენცია და საძვალე) და უმცხეთოდ დანიშნული მანყვერელიცა და სხვა ეპისკოპოსებიც „უჭუარობით“ და „შეუნდობლობით“ დასაჯა. კათოლიკოსის ამ ნაბიჯს უდიდესი შთაბეჭდილება მოუხდენია, რადგან კათოლიკოსისაგან შეჩვენებულ მღვდელმთავრებს ამიერიდან ეკრძალებოდათ ღმრთისმსახურების ჩატარება. საათაბაგოს მაღალი სამღვდელოება იძულებული გახდა დამორჩილებოდა კათოლიკოს-პატრიარქს, რ-იც ეპისკოპოსებს წერილობით გაფორმებულ ერთგულების ფიცს ართმევდა.

ქართ. და სპარს. წყაროების ცნობით, XV ს. 80-იან წლებში სამცხეში ულაშქრია იაყუბ-ყაენს (იხ. იაყუბ-ყაენის ლაშქრობანი საქართველოში). მას აუღია ახალციხე და აწყური, საიდანაც მრავალი ტყვე წამოუყვანია და აწყურის ღვთისმშობლის ხატიც წაუღია. მანუხარ ათაბაგმა დიდძალი ვერცხლის ფასად დაიხსნა იგი და ისევ აწყურის ტაძარში დაასვენა.

აწყურის ეპისკოპოსის ეპარქია თავიდან მთელი სამცხე იქნებოდა. შემდეგ აქ წარმოიქმნა წურწყაბის საეპისკოპოსო. XVI ს. დოკუმენტის (სამცხე-საათაბაგოს მღვდელმთავართა ნუსხა) ცნობით, მანყვერელი გვირგვინ-ბისონიანი ეპისკოპოსია; მისი სამწყსო ყოფილა ხეობის ტერიტორია ყვიბის – კორტანეთს შორის მდებარე წყაროს ზევით, სადგერის ხევი, აწყური მიმდებარე ტერიტორიით, დიასამიძის სახლი და ახალციხისწყლის დასავლეთი ნაწილი გურიის საზღვრამდე. ამ საბუთში ჩამოთვლილ 13 ეპისკოპოსში მანყვერელი პირველ ადგილზეა დასახელებული, როგორც უპირველესი მღვდელმთავარი სამცხე-საათაბაგოს სამთავროში.

XVI ს. დასაწყისში, მგეჭაბუკის ათაბაგობის დროს, ისევ განახლდა ბრძოლა ა. ს-ს გამოყოფისათვის. მაშინ ამას ხელს უწყობდა მგეჭაბუკის წარმატებები პოლიტ. ასპარეზზე და ისიც, რომ ანტიოქიის პატრიარქი დოროთეოსი სწორედ ამ დროს სწვევია სამცხეს. მას სპეციალურად დაწერილი საბუთით უფლება მიუნიჭებია მანყვერლისათვის საათაბაგოს

ეპისკოპოსთა უმცხეთოდ კურთხევისა; მზეჭაბუკის საბრძანებელი მის წესსა და განკარგულებას უნდა დამორჩილებოდა, მთლიანად მისი სამწყსო უნდა გამხდარიყო. ამავე ხანებში მზეჭაბუკს აწყურის საყდრისათვის შეუწირავს ბარზმის დიდებული მონასტერი მთელი თავისი ყმა-მამულით, აგრეთვე აჭარისა და გურიის მამულები, რ-ებიც მაშინ ათაბაგს ჰქონია დაპყრობილი.

შემორჩენილი წერილობითი ძეგლების მიხედვით, ირკვევა, რომ ათაბაგის ბრძოლა ამჯერადაც მარცხით დამთავრებულა, მზეჭაბუკი გასცლია პოლიტ. ასპარეზს და მონაზვნად აღკვეცილა. ამის შემდეგ სამცხე-საათაბაგოს საეპისკოპოსო მამულები და სხვა „საქონებელი“ ისევ მჭიდროდ დაკავშირებია მცხეთის საკათალიკოსო საყდარს.

თურქ-ოსმალთა გაძლიერებული შემოტევები სამხრ. საქართველოზე XVI ს. ბოლოს აქ მათი გაბატონებით დასრულდა. ა. ს-ს, ცხადია, მრევლი თანდათან უმცირდებოდა და იგი სუსტდებოდა. 1614-18 ჯერ კიდევ იხსენიებიან აწყურის არქიეპისკოპოსები, რ-თაც ქართლის კათოლიკოსი ნიშნავდა.

1645 ერთ საბუთში იხსენიებიან სამცხიდან ქართლში გადმოსახლებული აწყურის ღმრთისმშობლის კუთვნილი აზნაურები და გლეხები, რ-თაც როსტომ მეფე ათავისუფლებს სხვა სათხოვრისაგან მცხეთის სათხოვრის გარდა. იქვე ნათქვამია, რომ, თუ სამცხე-საათაბაგოში ოდესმე გამოჩნდებოდა ქრისტიანი მფლობელი და მოინდომებდა თავისი ხალხის უკან გადასახლებას, ამაში მას ხელს არავინ შეუშლიდა.

თურქეთის ბატონობის პერიოდში მოშლილი ა. ს. კათედრალი ჩვენს დროშიც დიდხანს ნანგრევებად ქცეული იდგა. უკანასკნელ პერიოდში დაიწყო მისი გათხრა-გასუფთავება, რასაც ტაძრის რესტავრაცია უნდა მოჰყვეს.

წყარო: ეპისტოლეთა წიგნი, 8. ალექსიდის გამოც., თბ., 1968; ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., ტ. 1-2, თბ., 1955-59; ქართული სამართლის ძეგლები, ი. დოლიძის გამოც., ტ. 2-3, თბ., 1965-70; ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წგ. 1, ილ. აბულაძის რედ., თბ., 1963.

ლიტ.: კ ა კ ა ბ ა ძ ე ს., ისტორიული საბუთები, ტ. 2, ტფ., 1913; სამხრეთ საქართველოს ისტორიის მასალები (XV-XVI სს.), ქრ. შარაშიძის გამოც., თბ., 1961; ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ივ., ქართველი ერის ისტორია, წგ. 4, თბ., 1967; К а к а б а д з е С. С., Грузинские документы Института народов Азии АН СССР, М., 1967; П у р ц е л а д з е Д. П., Грузинские церковные гуджары (грамоты), Тфл., 1881.

